

KS. MAREK JAGODZIŃSKI

KONSEKWENCJE WSPÓŁCZESNYCH ZMIAN
DLA TEOLOGII I KOŚCIOŁACONSEQUENCES OF CONTEMPORARY CHANGES
FOR THEOLOGY AND CHURCH

Abstract. The culture of transmodernity is accompanied by a number of changes concerning religion. The secularization theory has ended in failure, the role of spirituality and religion is emphasized. Changes occasionally provoke the thesis of protestantization and pentecostalization of Christianity, leading to fragmentation and decomposition. This is accompanied by a tendency to decentralize the Catholic Church. This poses challenges to theological hermeneutics in the field of Vatican II's reception and the reading of the signs of the times, and also requires from the Church to take an appropriate spiritual attitude and define the vision of the future.

Key words: transmodernism; secularization; hermeneutics; protestantization; pentecostalization; decentralization.

Świat, w którym żyjemy, zmienia się bardzo szybko, a wraz z nim zmieniają się wyzwania i perspektywy wiary chrześcijańskiej i Kościoła. W obecnym stuleciu katolicyzm podlega na całym świecie głębokiej metamorfozie, czego przejawem jest np. pojawienie się katolicyzmu ewangelicznego¹. Nie

Ks. prof. dr hab. MAREK JAGODZIŃSKI — kapłan diecezji radomskiej, teolog dogmatyk, pracownik Katedry Teologii Prawosławnej w Instytucie Ekumenicznym na Wydziale Teologii KUL, wykładowca WSD w Radomiu, specjalizuje się w teologii komunikacji i komunii; adres do korespondencji — e-mail: ksemjot@tlen.pl.

¹ Por. G. WEIGEL, *Katolicyzm ewangeliczny. Gruntowna reforma Kościoła w XXI wieku*, tłum. G. Gomola, A. Gomola, Kraków: Wydawnictwo „M” 2014. „Określenie «katolicyzm ewangeliczny» oznacza nowy rodzaj religii katolickiej, który rodzi się obecnie w wyniku poważnych zmian odnośnie do sposobu głoszenia Ewangelii, interpretacji moralności czy rozumienia natury Kościoła. Weigel podkreśla, że nowa wersja katolicyzmu powinna stanowić skuteczną odpowiedź na różnego rodzaju wyzwania, stawiane w ostatnim czasie chrześcijaństwu światowemu, które zмага się

tak dawno ks. Ignacy Bokwa opublikował obszerne dzieło na temat sytuacji teologii w nowoczesności (modernizmie) i ponowoczesności (postmodernizmie)², a dzisiaj mówi się już o transmodernizmie.

1. FIASKO TEORII SEKULARYZACJI

Załamana się przede wszystkim teoria sekularyzacji, która zdominowała w XX wieku myślenie świata zachodniego o religii i głosiła, że procesy modernizacyjne oraz rozwój nauki i techniki prowadzą nieuchronnie do narodzin społeczeństw ateistycznych bądź obojętnych religijnie. Nastąpiło większe zainteresowanie różnymi formami religii oraz wzrost znaczenia problematyki religijnej w sferze publicznej. Specyfiką tego jest nie tyle odrzucenie lub podważanie jej racjonalności czy wiarygodności, ile powrót różnych fenomenów religijnych w nowej formie. Nie mówi się już o zmierzchu religii, ale o zmianie jej podstawowych funkcji w życiu społecznym, a współczesne metamorfozy katolicyzmu są elementem procesu o charakterze ogólnoświatowym, dotyczącego kształtowania się nowych form interpretacji i przeżywania religii³.

2. KULTURA TRANSMODERNIZMU

Kształt procesów sekularyzacyjnych i desekularyzacyjnych zależy w dużym stopniu od ogólnego klimatu kulturowego, w którym następuje zastępowanie mentalności postmodernistycznej przez kulturę transmodernistyczną. Jacques Derrida, Richard Rorty czy Gianni Vattimo głosili nieuchronny zmierzch niezmiennego fundamentu kultury i stałych przekonań moralnych, pochwałę tymczasowości, zmienności i przemijalności, eliminację prawdy obiektywnej oraz głęboką reinterpretację moralności, religii i kultury⁴.

z wieloma prądami społecznymi i światopoglądowymi, przeobrażającymi kulturę, moralność oraz mentalność ludzi w wymiarze globalnym” (A. KOBYLIŃSKI, *Hermeneutyka nieciągłości i pentekostalizacja. Współczesne metamorfozy religii chrześcijańskiej*, „Teologia i Moralność” 11 (2016), nr 2 (20), s. 245).

² *Teologia w warunkach nowoczesności i ponowoczesności*, Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia 2010. Por. *Teologia wobec nurtu ponowoczesności*, red. K. Gózdź, J. Chyła, S. Kunka, Pelplin: Wydawnictwo „Bernardinum” 2012.

³ Por. A. KOBYLIŃSKI, *Hermeneutyka nieciągłości i pentekostalizacja*, s. 245 n.

⁴ Por. tamże, s. 246 n.

Ostatnio mówi się o zmierzchu postmodernizmu i narodzinach transmodernistycznej wizji świata i człowieka. Przymiotnik „transmodernistyczny” oznacza m.in. dynamiczne projektowanie i opisywanie struktur społecznych, akcentuje komunikację, informację, różnorodność i zrównoważony rozwój. Transmodernizm rozwija się zasadniczo na półkuli południowej, ale ma też wymiar globalny w zakresie religii, kultury i życia społecznego. Jednym z głównych jego przedstawicieli jest filozof argentyńsko-meksykański Enrique Dussel⁵, uznawany także za jednego z twórców filozofii wyzwolenia, bezpośrednio nawiązującej do latynoamerykańskiej teologii wyzwolenia. W pracach Jürgena Habermasa i Mikhaila Epsteina pojęcie transmodernizmu służy przede wszystkim do uchwycenia najważniejszych elementów tożsamości naszej epoki po zmierzchu postmodernizmu⁶.

Transmodernistyczna wizja kwestionuje tradycję epoki nowożytnej i postuluje przewyżczenie dziedzictwa postmodernistycznego; odrzuca europocentryzm, okcydentalizm i dominację myślenia racjonalnego na gruncie filozofii greckiej; akcentuje bardzo mocno rolę duchowości, religii alternatywnych i psychologii transpersonalnej; odrzuca teorie sekularyzacji, dowartościowuje znaczenie religii i światopoglądów; promuje podejście ekologiczne i globalistyczne, zwracając jednocześnie uwagę na zagrożenia ze strony techniki; łączy wiele elementów z różnych koncepcji światopoglądowych, dowartościowuje elementy duchowości, religii i niektórych treści ezoterycznych, ale też pewne aspekty filozofii marksistowskiej oraz katolickiej teologii wyzwolenia. Transmodernizm jest niekiedy prezentowany jako teoria uniwersalna i integralna, tworząca wielką syntezę tego, co przednowożytne, nowożytne i ponowożytne⁷. Jednym z autorów trafnie diagnozujących fenomen transmodernizmu jest belgijski filozof i teolog Marc Luyckx Ghii⁸.

3. PROBLEMY Z HERMENEUTYKĄ NIECIĄGŁOŚCI

Procesy o charakterze globalnym spotykają z reformą rozpoczętą w Ko-

⁵ Por. *Conversations with Enrique Dussel on Anti-Cartesian Decoloniality and Pluriversal Transmodernity*, red. G. Ciccariello-Maher, M.H. Tamdgidi, R. Grosfoguel, Seria „Human Architecture: Journal of the Sociology of Self-Knowledge” 11 (2013), nr 1, Belmont: Belmont: Ahead Publishing House 2013. Bibliografię tego myśliciela zob. https://en.wikipedia.org/wiki/Enrique_Dussel.

⁶ Por. A. KOBYLIŃSKI, *Hermeneutyka nieciągłości i pentekostalizacja*, s. 246 n.

⁷ Por. tamże, s. 248.

⁸ M.L. GHISI, *Towards a Transmodern Transformation of our Global Society: European Challenges and Opportunities*, „Journal of Futures Studies” 15 (2010), nr 1, s. 39-48.

ściele katolickim po II Soborze Watykańskim. Benedykt XVI stwierdził, że ogromne problemy z recepcją Vaticanum II i reformy były spowodowane przeciwstawieniem dwóch sprzecznych sposobów interpretacji i wcielania w życie dokumentów soborowych: hermeneutyki reformy i ciągłości oraz hermeneutyki nieciągłości i zerwania. Ta błędna interpretacja Vaticanum II wywołała zamieszanie i doprowadziła do głębokiego kryzysu religijnego oraz zerwania z tradycją, do rozłamów na Kościół przedsoborowy i Kościół posoborowy. Zwolennicy hermeneutyki nieciągłości uważają teksty Soboru za rezultat kompromisów zachowujących wiele elementów przestarzałych i już bezużytecznych. W wielu środowiskach katolickich zwyciężyła hermeneutyka nieciągłości i zerwania, nierzadko zyskując sympatię środków masowego przekazu i części współczesnej teologii. Może wydawać się przekonująca, ponieważ podkreśla, że dokumenty Vaticanum II otworzyły Kościół na świat i rozpoczęły nową epokę w dziejach chrześcijaństwa. W rzeczywistości raczej na nowo określiły one relacje między Kościołem i jego wiarą a człowiekiem i współczesnym światem⁹.

Sobory powszechne zwoływane były przede wszystkim w obliczu zagrożenia wiary Kościoła, jakkolwiek tzw. sobory ekumeniczne miały też na celu dyscyplinę kościelną i usankcjonowanie ważniejszych porozumień politycznych¹⁰. W przypadku ostatniego Soboru potrzeba była inna – dialog ze światem¹¹. Jego dokumenty są wypowiedziami Kościoła powszechnego, którego zasadnicza konstytucja pochodzi od Boga¹² i dlatego muszą być odpo-

⁹ Por. *Raport o stanie wiary – z kard. Josephem Ratzingerem rozmawia Vittorio Messori*, tłum. Z. Orszyn, J. Chrapek i in., Kraków: Michalineum 1986, s. 23-37; *Sól ziemi. Chrześcijaństwo i Kościół katolicki na przełomie tysiącleci – z kard. Josephem Ratzingerem rozmawia Peter Seewald*, tłum. G. Sowiński, Kraków: Znak 1997, s. 105-184; BENEDYKT XVI, *Wydarzenia, które zachowamy w pamięci i sercu*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 27 (2006) nr 2, s. 15-20; A. KOBYLŃSKI, *Hermeneutyka nieciągłości i pentekostalizacja*, s. 249 n.

¹⁰ Por. J. DYL, *Sobory powszechne w drugim tysiącleciu chrześcijaństwa*, Tarnów: Biblos 1997, s. 9.

¹¹ Por. tamże, s. 144-165; M. SKIERKOWSKI, *Powołanie i warsztat teologa. Wprowadzenie do teologii*, Tarnów: Biblos 2012, s. 101-114. Znacząca jest jednak uwaga ks. Ignacego Bokwy w zredagowanym przez niego *Breviarium fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła* (Poznań: Św. Wojciech 2007, s. 449): „Zamiarem soboru nie było definiowanie nowych prawd wiary, lecz lektura jego dokumentów prowadzi jednoznacznie do wniosku, że wiele z nich ma charakter dogmatyczny”.

¹² Por. J.-H. TÜCK, *Erinnerung auf die Zukunft. 50 Jahre Zweites Vatikanisches Konzil*, w: *Erinnerung auf die Zukunft. Das Zweite Vatikanische Konzil*, red. J.-H. Tüek, Freiburg–Basel–Wien: Herder 2012, s. 21 n.

wiednio potraktowane¹³, a podstawową kwestią pozostaje oczywiście właściwa hermeneutyka jego nauczania¹⁴. Nie rozwiązuje tego problemu teza o ustopniowanej obowiązywalności poszczególnych dokumentów Soboru, gdyż istotne jest także treściowe powiązanie ich wypowiedzi¹⁵. Najlepszą drogą jest tutaj cierpliwe odczytywanie tych dokumentów, aby dostrzec zawężenia recepcji i odnaleźć znaki orientacyjne dla współczesnej tożsamości kościelnej¹⁶.

Soborowy obraz Kościoła zespała istotne treści biblijnych wypowiedzi o Kościele z ogromem tradycji kościelnej (zwłaszcza patrystycznej), rozszarżając świadomie potrydenckie zawężenia apologetyczne¹⁷, uwzględniając duchowe i teologiczne osiągnięcia poprzedniego stulecia oraz usiłując wypracować wiarygodny obraz Kościoła. Nadzwyczajny Synod Biskupów z 1985 r. uświadomił wszystkim trwałe i pilne zadanie recepcji nauczania Soboru oraz wy dobył z jego tła rozumienie Kościoła jako komunii. Wobec pomijania czy wypierania pewnych akcentów soborowych, systematyczne rozwinięcie nowych zaleceń w dziedzinie rozumienia Kościoła nabiera szczególnego znaczenia¹⁸. Nie jest to łatwe, gdyż Sobór nie pozostawił jednolitego, systematycznego obrazu Kościoła: odwołując się do tradycji oraz wychwytyjąc żądania odnowy, usiłował raczej uzgodnić odmienne założenia eklezjologii hierarchiczno-jurysdykcyjnej (Kościół jako *societas perfecta*) ze wspólnotowo-spirytualnie zorientowaną tradycją wcześniejszą oraz rozumieniem współczesnym (Kościół jako osobowe *mysterium* i jako społeczna *communio*), co nie wypadło

¹³ Por. O.H. PESCH, *Das Zweite Vatikanische Konzil. Vorgeschichte – Verlauf – Ergebnisse – Wirkungsgeschichte*, Kevelaer: Matthias-Grünewald ³2011, s. 359-361.

¹⁴ BENEDYKT XVI, *List apostolski w formie «motu proprio» „Porta fidei“ ogłaszający Rok Wiary* (2012), nr 5: „pragnę z naciskiem potwierdzić to, co powiedziałem na temat Soboru [...] po moim wyborze na Następcę Piotra: «Jeśli go odczytujemy i przyjmujemy w świetle prawidłowej hermeneutyki, może on być i coraz bardziej stawać się wielką mocą służącą zawsze potrzebnej odnowie Kościoła»”. Por. J.-H. TÜCK, *Die Verbindlichkeit des Konzils. Die Hermeneutik der Reform als Interpretationschlüssel*, w: *Erinnerung auf die Zukunft*, s. 85-90.

¹⁵ Por. J.-H. TÜCK, *Die Verbindlichkeit des Konzils*, s. 91-96.

¹⁶ Por. TENZE, *Erinnerung auf die Zukunft. 50 Jahre Zweites Vatikanisches Konzil*, s. 19-21; TENZE, *Die Verbindlichkeit des Konzils*, s. 97-103; R. BUCHER, *Nur ein Pastoralkonzil? Zum Eigenwert des Zweiten Vatikanischen Konzils*, „Herder Korrespondenz Spezial” 2 (2012), s. 9-13; M. JAGODZIŃSKI, *Sobór Watykański II w perspektywie teologiczno-eklezjalnej*, w: *Studia soborowe. Historia i nauczanie Vaticanum II*, red. M. Białkowski, Toruń: Oficyna Wydawnicza FINNA 2013, 322 n.

¹⁷ Zob. W. BEINERT, *Ein Grundsatzkonflikt. Das Konzil und die Piusbrüder*, „Herder Korrespondenz Spezial” 2 (2012), s. 19-22.

¹⁸ Por. M. KEHL, *Die Kirche. Eine katholische Ekklesiologie*, Würzburg ³1994, s. 48 n; H. SCHELKSHORN, *Das Zweite Vatikanische Konzil als kirchlicher Diskurs über die Moderne. Ein Philosophischer Beitrag zur Frage nach der Hermeneutik des Konzils*, w: *Erinnerung auf die Zukunft*, s. 54-84. Ciekawego zestawienia reguł interpretacji nauczania Soboru dokonał O.H. Pesch (*Das Zweite Vatikanische Konzil*, s. 148-160).

zbyt zadowolająco¹⁹. Zestawione obok siebie i niekiedy przeczące sobie wypowiedzi miały utworzyć fundament akceptowanej przez Kościół eklezjologii, a nie system²⁰, którego wypracowanie pozostawiono teologii stojącej jeszcze dzisiaj dopiero na początku tego zadania²¹.

4. PROTESTANTYZACJA I PENTEKOSTALIZACJA CHRZEŚCIJAŃSTWA?

Problem protestantyzacji Kościoła katolickiego²² pojawił się m.in. w kontekście Nadzwyczajnego Synodu Biskupów jesienią 2014 r., natomiast o protestantyzacji obrazu kapłaństwa mówił często kard. Gerhard Müller, były prefekt Kongregacji Nauki Wiary. Sekularyzacja i desekularyzacja religii oraz protestantyzacja katolicyzmu łączy się dzisiaj z ogólnoswiatowym procesem pentekostalizacji, czyli „uzielonoświątkowania” chrześcijaństwa. Oznacza on niezwykle szybki wzrost liczby wspólnot zielonoświątkowych oraz proces stopniowego przekształcania wielu Kościołów i związków wyznaniowych w uniwersalną odmianę chrześcijaństwa charyzmatycznego o wymiarze globalnym. Nazywane jest to często „ucharyzmatycznieniem” religii chrześcijańskiej lub narodzinami chrześcijaństwa pentekostalnego, charyzmatycznego lub ewangelikalnego, a proces głębokiej transformacji na poziomie doktryny czy praktyk życia religijnego dokonuje się także wewnątrz tradycyjnych Kościołów chrześcijańskich²³.

¹⁹ O.H. Pesch przedstawił przykładowo ambiwalentne wyniki tych wysiłków w cytowanej wyżej książce *Das Zweite Vatikanische Konzil* (s. 357).

²⁰ Por. W. KASPER, *Die Kirche als Mysterium – Was glaubt die Kirche von sich selbst*, w: TENŻE, *Die Kirche Jesu Christi. Schriften zur Ekklesiologie I*, Freiburg–Basel–Wien: Herder 2008, s. 261-280; O.H. PESCH, *Das Zweite Vatikanische Konzil*, s. 161-206; Ch. THEOBALD, *Die Kirchenkonstitution Lumen gentium. Programmatische Vision – Kompromisstext – Ansatz für einen Paradigmenwechsel*, w: *Erinnerung auf die Zukunft*, s. 210-214.

²¹ Por. W. KASPER, *Die bleibende Herausforderung durch das II. Vatikanische Konzil. Zur Hermeneutik der Konzilaussagen*, w: TENŻE, *Die Kirche Jesu Christi. Schriften zur Ekklesiologie I*, s. 295 n.; M. JAGODZIŃSKI, *Sobór Watykański II w perspektywie teologiczno-eklezjalnej*, s. 325, przyp. 18. Jan Paweł II nazwał nowy Kodeks Prawa Kanonicznego „ostatnim dokumentem Soboru”. *Konstytucja Apostolska „Sacri canones”* (1990), „Acta Apostolicae Sedes” 82 (1990), s. 1038. Zob. S. DEMEL, *Wer interpretiert wen? Der Codex Iuris Canonici als „Krönung” des Konzils*, „Herder Korrespondenz Spezial” 2 (2012), s. 13-18.

²² Zob. S. PŁUSA, *Pentekostalizm czy odnowa charyzmatyczna Kościoła?*, w: *Kwestie dyskutowane w teologii dzisiaj*, red. M. Jagodziński, Radom: Wydawnictwo Diecezji Radomskiej AVE 2017, s. 273-294.

²³ Por. A. KOBYLIŃSKI, *Hermeneutyka nieciągłości i pentekostalizacja*, s. 250-252.

Chrześcijaństwo pentekostalne jest religią wybitnie publiczną. Odrzuca marginalną i jedynie prywatną rolę, wyraża publicznie swoje przekonania religijne, angażuje się w sprawy społeczne i polityczne, przekształcając sferę publiczną i polityczną przez dualistyczną epistemologię religijną, według której świat jest sceną walki między Bogiem a Szatanem. W wielu krajach mówi się wręcz o elektoracie pentekostalnym. Niezwykle ciekawym aspektem globalnego procesu uzielonoświątkowania chrześcijaństwa jest pentekostalizacja tzw. syjonizmu chrześcijańskiego²⁴.

Niektórzy ostro krytykują tezę o protestantyzacji – pentekostalizacji Kościoła katolickiego²⁵. Argumentują, że z samego faktu dynamicznego rozwoju wspólnot charyzmatycznych czy zielonoświątkowych nie wynika chęć tworzenia uniwersalnej wersji chrześcijaństwa. Rozwój wspólnot jest związany przede wszystkim z pragnieniem dotarcia do ludzi z ofertą zbawienia. Miarą odnowy Kościoła jest więc otwartość na działanie Ducha Świętego, który buduje jedność w Kościele i rozbudza jego misyjność. Utożsamienie charyzmatycznego wymiaru wspólnot chrześcijańskich z nurtem zielonoświątkowym jest także poważnym nadużyciem i niezrozumieniem miejsca charyzmatów w Kościele katolickim. List Kongregacji Nauki Wiary *Iuvenescit Ecclesia* (2016) nr 12 stwierdza: „Dary hierarchiczne i charyzmatyczne jawią się zatem jako połączone ze sobą poprzez odniesienie do wewnętrznej relacji między Jezusem Chrystusem a Duchem Świętym. Paraklet jest jednocześnie Tym, który skutecznie, poprzez sakramenty, rozdaje zbawczą łaskę ofiarowaną przez Chrystusa, który umarł i zmartwychwstał, a jednocześnie jest Tym, który udziela charyzmatów”²⁶. Nie wolno więc nie widzieć różnicy między ruchem zielonoświątkowym a katolicką odnową charyzmatyczną²⁷. Ponadto osoby związane z katolickim ruchem charyzmatycznym nie tylko nie odchodzą do zielonoświątkowców, ale pogłębiają swoją więź z Kościołem katolickim (zdarzają się oczywiście nieliczne wyjątki). Niektórzy powracają do praktykowania wiary katolickiej. Z ruchów charyzmatycznych rekrutuje się bardzo wielu kandydatów do kapłaństwa i życia zakonnego²⁸.

²⁴ Por. tamże, s. 25 2 n.

²⁵ Por. L. MISIARCZYK, *Czy Kościołowi katolickiemu grozi rzeczywiście pentekostalizacja?*, <http://www.fronda.pl/a/ks-prof-leszek-misiarczyk-dla-frondapl-czy-kosciolowi-katolickiemu-w-polsce-rzeczywiscie-grozi-pentekostalizacja,55502.html> (dostęp 27.11.2016).

²⁶ <http://episkopat.pl/relacja-miedzy-darami-hierarchicznymi-a-charyzmatycznymi-list-kongregacji-nauki-wiary/> (dostęp 27.11.2016).

²⁷ Por. L. MISIARCZYK, *Czy Kościołowi katolickiemu grozi rzeczywiście pentekostalizacja?* (dostęp 2.01.2017).

²⁸ Por. tamże.

Jan Paweł II w 1979 r. skierował do służb międzynarodowych Katolickiej Odnowy Charyzmatycznej następujące słowa: „Chętnie przyłączam się do was, gdy wysławiacie Boga za owoce, jakie Odnowa w obfitości wniosła w życie Kościoła. Powstanie po Soborze Watykańskim II Odnowy jest szczególnym darem Ducha Świętego dla Kościoła. Jest to znak, że wielu katolików pragnie pełniejszego życia w godności chrztu św. i powołania adoptowanych dzieci Bożych, pragnie poznać odkupieńczą moc Chrystusa, naszego Zbawiciela, w mocniejszym doświadczeniu modlitwy osobistej i grupowej, pragnie żyć zgodnie z nauczaniem Pisma Świętego przez odczytanie go w świetle tego samego Ducha, który inspirował jego spisanie. Niewątpliwie jednym z najważniejszych skutków duchowych przebudzenia jest rosnące pragnienie świętości, widoczne tak w życiu pojedynczych jednostek, jak i całego Kościoła”²⁹.

Istnieje natomiast potrzeba duszpasterskiej czujności, by nie zatrzymać się na charyzmatycznych przejawach działania Ducha Świętego w oderwaniu od osobistego nawrócenia i życia sakramentalnego. Pojawia się też inna skrajność – obawy w odniesieniu do przepowiadania kerygmatycznego, i to do tego stopnia, że brak odniesienia do sakramentów klasyfikowany jest również jako przejaw protestantyzacji Kościoła. Niektórzy nie dostrzegają, że najpierw trzeba zbudować osobistą więź z Chrystusem, a następnie ukazać sposoby Jego obecności w Kościele. Kerygma nie ma więc charakteru protestanckiego, lecz apostołski, co mocno potwierdził papież Franciszek w adhortacji *Evangelii gaudium* nr 164 n.³⁰

5. EMOCJONALNOŚĆ W RELIGII

Istotę doświadczenia religijnego coraz częściej ogranicza się dzisiaj do sfery emocjonalnej. Ten proces rozpoczął się w chrześcijaństwie 500 lat temu, gdy Reformacja zakwestionowała porządek sakramentalny, co spowodowało koncentrację na subiektywnych doznaniach religijnych. W XVII wieku John Wesley, twórca metodyzmu, wprowadził praktykę dzielenia się doświadczeniem wiary podczas spotkań modlitewnych. Amerykańskim odpryskiem tej sekty jest ruch zielonoświątkowców, jeszcze bardziej wzmacniający emocjonalny wymiar doświadczenia religijnego jako zasadniczego kryterium autentyczności działania Ducha Świętego. W wielu środowiskach pentekostalnych występuje powierzchowny emocjonalizm, który może nie tylko

²⁹ Cyt. za: tamże.

³⁰ Por. S. PŁUSA, *Pentekostalizm czy odnowa charyzmatyczna Kościoła?*, s. 289-293

prowadzić do banalizacji doświadczenia religijnego, ale czasami nawet szkodzić równowadze psychicznej i emocjonalnej członków wspólnot religijnych oraz prowadzić do nadużyć. W religijności katolickiej należy kierować wiarę ku osobie Jezusa Chrystusa, a nie opowiadać o własnych przeżyciach, zmaganiach czy domysłach. Jest w liturgii i obrzędowości miejsce dla kolorytu emocjonalnego, ale nie jest ono ani centralne, ani nie urasta do rangi zasadniczego sprawdzianu autentyzmu. Wiara mieści się w rozumie i po części w woli, a nie w uczuciach, nawet jeżeli czasem odbija się w sferze zmysłowej³¹.

6. ROZBICIE CHRZEŚCIJAN

W 1900 r. było na świecie 1600 Kościołów, związków wyznaniowych i sekt. W 2000 r. liczba ta wzrosła do 34 000, w 2012 r. – do 43 000, w 2016 r. można było zakładać wzrost do 45 000, natomiast w 2025 r. będzie prawdopodobnie już 55 000 denominacji. Prowadzi to do coraz większej fragmentaryzacji, dekompozycji i uzielenoświątkowania. Rozwój wspólnot pentekostalnych jest niezwykle gwałtowny. W Afryce czy Ameryce Południowej parafie katolickie często nie wytrzymują „konkurencji” i przejmują zielonoświątkowe, bardzo skuteczne metody ewangelizacji. Ruch zielonoświątkowy narodził się w Stanach Zjednoczonych w 1901 r. Obecnie szacuje się, że jest już 600-800 milionów zielonoświątkowców, a w 2025 r. będzie ich już miliard. Pod względem rzeczywistego praktykowania religii już dzisiaj są największym wyznaniem chrześcijańskim³².

„International Bulletin of Mission Research”³³ wykazuje, że w 2014 r. liczba chrześcijan w Ameryce Łacińskiej była większa od populacji chrześcijańskiej w Europie, chociaż jeszcze 100 lat temu żyło w Europie sześć razy więcej chrześcijan niż w Ameryce Łacińskiej. W 2025 r. najwięcej chrześcijan będzie w Afryce – do 700 mln. W 2050 r. Azja pokona Europę w liczebności denominacji chrześcijańskich. W 2050 r. w Azji, Afryce oraz Ameryce Łacińskiej będzie mieszkać 80% wszystkich chrześcijan, podczas gdy w 1900 r. ta grupa stanowiła jedynie 20%. W 2025 r. najwięcej chrze-

³¹ Por. A. KOBYLŃSKI, *Hermeneutyka nieciągłości i pentekostalizacja*, s. 253 n.

³² Por. tamże, s. 255.

³³ Por. T.M. JOHNSON, G.A. ZURLO, A.W. HICKMAN, P.F. CROSSING, *Christianity 2016: Latin America and Projecting Religions to 2050*, „International Bulletin of Mission Research” 40 (2016), nr 1, s. 22-29.

ścijan będzie mieszkać w Chinach – 200 mln, a w 2030 r. – jak pokazują badania – będzie ich tam aż 250 mln, w znakomitej większości zielonoświątkowców, których nauczanie o sukcesie życiowym i bogactwie jako przejawie Bożego błogosławieństwa doskonale odpowiada współczesnej mentalności społeczeństwa chińskiego³⁴.

Istnieje oczywiście poważny problem metodologiczny związany z badaniami demograficznymi i socjologicznymi religii. Jakie kryteria przynależności konfesyjnej uznać za decydujące? Jak klasyfikować ludzi często zmieniających swoją przynależność konfesyjną? Jak traktować chrześcijan, którzy nie chcą należeć do żadnej denominacji i tworzą własną, synkretyczną wizję religii chrześcijańskiej? Jak zdefiniować i policzyć chrześcijan zielonoświątkowych, stanowiących wielką galaktykę różnorodnych ruchów i wspólnot? Najczęściej dzieli się ich na trzy kategorie. Do pierwszej zalicza się członków klasycznych denominacji pentekostalnych, tworzonych na całym świecie od 1901 r. Drugą tworzą charyzmatycy z Kościołów tradycyjnych. Do trzeciej należą tzw. charyzmatycy niezależni, którzy zerwali relacje z pentekostalizmem konfesyjnym czy denominacyjnym. Klasyfikacja oraz chronologia dwóch pierwszych rodzajów jest prosta, ale istnieją tysiące związków, które przypominają dwa pierwsze typy, chociaż nie pasują do ich definicji³⁵.

7. DECENTRALIZACJA KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO

Decentralizacja w sensie kościelnym to inaczej synodalizacja lub regionalizacja katolicyzmu światowego. W adhortacji *Evangelii gaudium* papież Franciszek napisał: „Nie jest rzeczą stosowną, żeby Papież zastępował lokalne Episkopaty w rozeznaniu wszystkich problemów wyłaniających się na ich terytoriach. W tym sensie dostrzegam potrzebę przyjęcia zbawiennej «decentralizacji»” (nr 16)³⁶.

Wewnętrzny proces decentralizacji Kościoła katolickiego rodzi pytanie: jaki będzie katolicyzm przyszłości? W jaki sposób zachowa własną tożsamość religijną w kontekście zmian w wymiarze globalnym? Wyzwania wymagają od katolików wielkiego zaangażowania duchowego i intelektualnego. W Polsce egzemplifikacją tych problemów stały się dwa dekrety Kon-

³⁴ Por. A. KOBYLŃSKI, *Hermeneutyka nieciągłości i pentekostalizacja*, s. 255 n.

³⁵ Por. tamże, s. 256n. Zob. R. HEMPELMANN, *Evangelikale und Reformation*, „Herder Korrespondenz Spezial” (Nach der Galubensspaltung. Der Zukunft des Christentums) 2 (2016), s. 21-24.

³⁶ Por. A. KOBYLŃSKI, *Hermeneutyka nieciągłości i pentekostalizacja*, s. 257.

ferencji Episkopatu Polski z 2015 r., których celem jest obrona tożsamości katolicyzmu przed wpływem obcych nurtów religijnych – chodzi o zakaz praktykowania tzw. spowiedzi furtkowej i uznanie za sprzeczną z katolicką wizją świata i człowieka koncepcji grzechów pokoleniowych i uzdrowienia międzypokoleniowego³⁷.

Procesowi globalizacji podlegają także religie. Następuje wymieszanie elementów różnych kultur i religii, ale także podział i fragmentaryzacja w obrębie struktur organizacyjnych. W wielu krajach ryzyko akceptacji hermeneutyki nieciągłości i zerwania jest dzisiaj być może bardziej aktualne niż po soborze. Dlatego warto podkreślić, że obrona własnej tożsamości doktrynalnej ma dzisiaj decydujący wpływ na kondycję Kościoła katolickiego w najbliższych dziesięcioleciach.

Wydaje się, że niemożliwa jest dzisiaj jedna uniwersalna wersja katolicyzmu dla całego świata. Proces decentralizacji sprawia, że katolicy muszą się odnaleźć w zupełnie nowej sytuacji dziejowej i trudno przewidzieć, dokąd zaprowadzi proces głębokich zmian. Wystarczy przywołać wojnę skrajnie rozbieżnych interpretacji adhortacji *Amoris laetitia*, która stanowi egzemplifikację nowego etapu dziejów Kościoła katolickiego³⁸.

Andrzej Kobyliński sugeruje, że być może warto powrócić do tajemniczych słów papieża Pawła VI: „Wewnątrz katolicyzmu zdaje się czasami dominować rodzaj myślenia niekatolickiego i może się stać, że to myślenie niekatolickie w obrębie katolicyzmu stanie się w przyszłości najsilniejsze. Ale ono nie będzie nigdy wyrażać myślenia Kościoła. Potrzeba, aby trwała mała trzódka, niezależnie od tego, jak mała ona będzie”. Dzisiaj trudno jeszcze uchwycić najgłębszy sens tych dramatycznych słów, bo jeszcze nie widzimy wyraźnie konturów nadchodzącego świata, ale warto uwzględnić tę wypowiedź w diagnozie przyszłych losów katolicyzmu i chrześcijaństwa³⁹.

Trzeba koniecznie dodać, że od początku pontyfikatu papieża Franciszka

³⁷ Por. tamże. Zob. M. JAGODZIŃSKI, *Czy istnieje kwestia „przebaczenia międzypokoleniowego?”*, „Roczniki Teologiczne” 63 (2016), z. 2, s. 155-169; TENŻE, „Zwyczajne” działanie Boga w sakramentach w kontekście kontrowersyjnych koncepcji teologiczno-pastoralnych, „Studia Teologii Dogmatycznej” (Nadzwyczajne i nadprzyrodzone) 2 (2017), s. 49-64; S. PŁUSA, *Między grzechem a zranieniem. Wokół „uzdrowienia międzypokoleniowego”*, w: *Kwestie dyskutowane w teologii dzisiaj*, red. M. Jagodziński, s. 71-92.

³⁸ Por. A. KOBYLINSKI, *Hermeneutyka nieciągłości i pentekostalizacja*, s. 258. Zob. J. WOJTKUN, *Sytuacja osób rozwiedzionych, żyjących w związkach cywilnych, wobec sakramentów. Przegląd komentarzy na temat ósmego rozdziału Amoris laetitia*, w: *Kwestie dyskutowane w teologii dzisiaj*, red. M. Jagodziński, s. 31-52; M. STRIET, *Wunderbar, man streitet sich*, „Herder Korrespondenz” 2 (2017), s. 13-15.

³⁹ Cyt. za: A. KOBYLINSKI, *Hermeneutyka nieciągłości i pentekostalizacja*, s. 259.

pojawia się niepokój związany z podejmowaniem przez niego inicjatyw decentralizacyjnych⁴⁰. Jest on w dużej mierze zrozumiały, ale podsycany jest przez środowiska niechętnie wobec zamierzonych przez niego działań, a także przez powierzchowny odbiór medialnych przekazów dziennikarskich, kształtujący łatwą, uproszczoną, zbyt kontrastową i spolaryzowaną wizję rzeczywistości. U podstaw problemu stoi spór, który Medard Kehl znacznie wcześniej nazwał „dysputą kardynałów” – Josepha Ratzingera i Waltera Kaspera – na temat odniesienia między Kościołem powszechnym a Kościołami lokalnymi. Kongregacja Nauki Wiary wydała deklarację *Dominus Iesus* (2000), w której stwierdziła, że Kościół powszechny i Kościoły lokalne stoją wobec siebie w relacji wzajemnej wewnętrzności (*mutua interioritas*), „równoczesnej pierwotności”, w związku z tym w swoim powstaniu i trwaniu nie mogą być od siebie wyprowadzane ani do siebie redukowane. Po podkreśleniu, że Kościół powszechny nie jest „wynikiem” wspólnoty Kościołów lokalnych, dokument stwierdził, że Kościół powszechny jest rzeczywistością ontologicznie i czasowo uprzednią wobec poszczególnych Kościołów. Walter Kasper podkreślał natomiast, że od początku jeden Kościół trwał „w i z” Kościołów lokalnych i nie można go utożsamiać z Kościołem rzymskim. Spór trwał dłużej, a w jego tle istniała kwestia uprawnień: Kościoły wschodnie pojmują Kościół jako komunie Kościołów lokalnych, natomiast Kościół zachodni przyjął postawę centralistyczną⁴¹. Dążenie papieża Franciszka do decentralizacji ma więc w tle przyjmowane przez W. Kaspera komunijne dowartościowanie Kościołów lokalnych.

Bardzo interesująca jest także kwestia duchowego zaplecza papieża z Ameryki Łacińskiej, który przez wybór imienia, nowy styl, inicjatywy i sprawdzoną wiarygodność stał się znany w całym świecie, ale zainteresowanie mediów, jego dramatyczny życiorys i powierzchowność łatwo przesłaniają jego duchowy profil. Publikował niewiele tekstów, jego poglądy znane są

⁴⁰ Dobrze oddaje to przegląd artykułów ukazujących się np. na łamach „Herder Korrespondenz”: U. RUH, *Der Papst und die Christenheit*, „Herder Korrespondenz” 11 (2013), s. 541-543; R. ROTTE, *Noch ein weiter Weg. Neue Transparenz und Reformanstrengungen bei den Vatikanfinanzen*, „Herder Korrespondenz” 2 (2014), s. 65-70; S.O., *Bischofssynode: Ergebnisse der Umfrage veröffentlicht*, „Herder Korrespondenz” 3 (2014), s. 115-117; U.R., *Ergänzung*, „Herder Korrespondenz” 9 (2014), s. 437n; K. Lüdicke, *Evolution oder Revolution?*, „Herder Korrespondenz” 10 (2015), s. 509-512; A. WOLLBOLD, *Ermütigung zur Seelsorge*, „Herder Korrespondenz” 6 (2016), s. 13 n.; R. BUCHER, *Mehr als Stellschrauben*, „Herder Korrespondenz” 6 (2016), s. 15 n.; Th. SCHÜLLER, *Freiheit für das Volk – Strenge für den Klerus*, „Herder Korrespondenz” 8 (2016), s. 22-25; M. STRIET, *Wunderbar, man streitet sich*, s. 13-15.

⁴¹ Por. M. KEHL, *Der Disput der Kardinäle. Zum Verhältnis von Universalkirche und Ortskirchen*, „Stimmen der Zeit” 4 (20003), s. 219-232.

bardziej dzięki działalności duszpasterskiej⁴². Złośliwi mówią, że reprezentuje „teologię Copacabany”, ale określenie to zaczęło oznaczać teologię zrozumiałą i nakierowaną duszpastersko. Duchowe zaplecze papieża – poza Pismem Świętym – stanowią dzieła pisarzy argentyńskich, europejskich i antycznych, w zakresie teologiczno-duchowym pisma św. Augustyna, św. Ignacego z Loyoli, Pierre’a Favrego i Henriego de Lubaca, Petera Fabera i Michela de Certau⁴³, św. Jana od Krzyża i św. Teresy z Lisieux, poza tym św. Tomasza z Akwinu, św. Wincentego z Lerynu, św. Doroteusza z Gazy, a z nowszych Romano Guardiniego, Reinera Marii Rilkego, Hugo Rahnera, Hansa Ursa von Balthasara i Lucia Gera⁴⁴. Warto o tym pamiętać, gdy spotykamy złośliwe, niepokojące komentarze i czarne scenariusze przeszłości.

BIBLIOGRAFIA

- BEINERT Wolfgang: Ein Grundsatzkonflikt. Das Konzil und die Piusbrüder, „Herder Korrespondenz Spezial” 2 (2012), s. 19-22.
- BENEDYKT XVI: List apostolski *Porta fidei* (2012).
- BENEDYKT XVI: Wydarzenia, które zachowamy w pamięci i sercu, „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 27 (2006), nr 2, s. 15-20.
- BOGNER Daniel: Prägender Einfluss, „Herder Korrespondenz” 10 (2017), s. 21-24.
- BOKWA Ignacy: Teologia w warunkach nowoczesności i ponowoczesności, Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu 2010.
- Breviarium fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła, red. Ignacy Bokwa, Poznań: Św. Wojciech 2007.
- BUCHER Rainer: Mehr als Stellschrauben, „Herder Korrespondenz” 6 (2016), s. 15n.
- BUCHER Rainer: Nur ein Pastoralkonzil? Zum Eigenwert des Zweiten Vatikanischen Konzils, „Herder Korrespondenz Spezial” 2 (2012), s. 9-13.
- Conversations with Enrique Dussel on Anti-Cartesian Decoloniality and Pluriversal Transmodernity, red. Mohammad H. Tamdgidi, George Ciccariello-Maher, Ramón Grosfoguel, Seria „Human Architecture: Journal of the Sociology of Self-Knowledge” 11 (2013) nr 1, Belmont: Ahead Publishing House 2013.
- DEMEL Sabine: Wer interpretiert wen? Der Codex Iuris Canonici als „Krönung” des Konzils, „Herder Korrespondenz Spezial” 2 (2012), s. 13-18.
- DYL Janusz: Sobory powszechnie w drugim tysiącleciu chrześcijaństwa, Tarnów: Biblos 1997.
- FRANCISZEK: Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium* (2013).
- FRANCISZEK: Adhortacja *Amoris laetitia* (2016).

⁴² Zob. M. SIEVERNICH, *Das theologische Prinzip von Papst Franziskus / Pater Jorge Mario Bergoglio SJ*, „Theologisch-praktische Quartalschrift” 1 (2015), s. 20-29.

⁴³ Zob. D. BOGNER, *Prägender Einfluss*, „Herder Korrespondenz” 10 (2017), s. 21-24.

⁴⁴ Por. M. SIEVERNICH, *Die Bibliothek des Papstes*, „Herder Korrespondenz” 5 (2016), s. 30-33.

- GHISI Marc Luyckx: Towards a Transmodern Transformation of our Global Society: European Challenges and Opportunities, „Journal of Futures Studies” 15 (2010) nr 1, s. 39-48.
- HEMPELMANN Reinhard: Evangelikale und Reformation, „Herder Korrespondenz Spezial” (Nach der Galubensspaltung. Der Zukunft des Christentums) 2 (2016), s. 21-24.
- JAGODZIŃSKI Marek: Czy istnieje kwestia „przebaczenia międzypokoleniowego?”, „Roczniki Teologiczne”, 63 (2016), z. 2, s. 155-169.
- JAGODZIŃSKI Marek: Sobór Watykański II w perspektywie teologiczno-eklezyjalnej, w: Studia soborowe. Historia i nauczanie Vaticanum II, red. Michał Białkowski, Toruń: Oficyna Wydawnicza FINNA 2013, s. 321-347.
- JAGODZIŃSKI Marek: „Zwyczajne” działanie Boga w sakramentach w kontekście kontrowersyjnych koncepcji teologiczno-pastoralnych, „Studia Teologii Dogmatycznej” 2 (2017), s. 49-64.
- JAN PAWEŁ II: Konstytucja apostołska *Sacri canones* (1990).
- JOHNSON Todd M., Gina A. ZURLO: Albert W. Hickman, Peter F. Crossing, Christianity 2016: Latin America and Projecting Religions to 2050, „International Bulletin of Mission Research” 40 (2016) nr 1, s. 22-29.
- KASPER Walter: Die bleibende Herausforderung durch das II. Vatikanische Konzil. Zur Hermeneutik der Konzilaussagen, w: TENŽE, Die Kirche Jesu Christi. Schriften zur Ekklesiologie I, Freiburg–Basel–Wien: Herder 2008, s. 200-211.
- KASPER Walter: Die Kirche als Mysterium – Was glaubt die Kirche von sich selbst, w: TENŽE, Die Kirche Jesu Christi. Schriften zur Ekklesiologie I, Freiburg–Basel–Wien: Herder 2008, s. 261-280.
- KEHL Medard: Der Disput der Kardinäle. Zum Verhältnis von Universalkirche und Ortskirchen, „Stimmen der Zeit” 4 (20003), s. 219-232.
- KEHL Medard: Die Kirche. Eine katholische Ekklesiologie, Würzburg: Echter ³1994.
- KOBYLIŃSKI Andrzej: Hermeneutyka nieciągłości i pentekostalizacja. Współczesne metamorfozy religii chrześcijańskiej, „Teologia i Moralność” 11 (2016) nr 2 (20), s. 246-261.
- KONGREGACJA NAUKI WIARY: Deklaracja *Dominus Iesus* (2000).
- KONGREGACJA NAUKI WIARY: List *Iuvenescit Ecclesia* (2016).
- LÜDICKE Klaus: Evolution oder Revolution?, „Herder Korrespondenz” 10 (2015), s. 509-512.
- MISIAJCZYK Leszek: Czy Kościołowi katolickiemu grozi rzeczywiście pentekostalizacja?, <http://www.fronda.pl/a/ks-prof-leszek-misiarczyk-dla-frondapl-czy-kosciolowi-katolickiemu-w-polsce-rzeczywiscie-grozi-pentekostalizacja,55502.html> (dostęp 27.11.2016).
- PESCH Otto H.: Das Zweite Vatikanische Konzil. Vorgeschichte – Verlauf – Ergebnisse – Wirkungsgeschichte, Kevelaer: Matthias-Grünewald ³2011.
- PLUSA Sławomir: Między grzechem a zranieniem. Wokół „uzdrowienia międzypokoleniowego”, w: Kwestie dyskutowane w teologii dzisiaj, red. Marek Jagodziński, Radom: Wydawnictwo Diecezji Radomskiej AVE 2017, s. 71-92.
- PLUSA Sławomir: Pentekostalizm czy odnowa charyzmatyczna Kościoła?, [w:] Kwestie dyskutowane w teologii dzisiaj, red. Marek Jagodziński, Radom: Wydawnictwo Diecezji Radomskiej AVE 2017, s. 273-294.
- Raport o stanie wiary – z kard. Josephem Ratzingerem rozmawia Vittorio Messori, tłum. Zyta Orszyn, Jan Chrapek i in., Kraków: Michalineum 1986.
- ROTE Ralph: Noch ein weiter Weg. Neue Transparenz und Reformanstrengungen bei den Vatikanfinanzen, „Herder Korrespondenz” 2 (2014), s. 65-70.
- RUH Ulrich: Der Papst und die Christenheit, „Herder Korrespondenz” 11 (2013), s. 541-543.
- SCHELKSHORN Hans: Das Zweite Vatikanische Konzil als kirchlicher Diskurs über die Moderne. Ein Philosophischer Beitrag zur Frage nach der Hermeneutik des Konzils, w: Erinnerung auf die Zukunft. Das Zweite Vatikanische Konzil, red. Jan-Heiner Tück, Freiburg–Basel–Wien: Herder 2012, s. 54-84.

- SCHÜLLER Thomas: Freiheit für das Volk – Strenge für den Klerus, „Herder Korrespondenz” 8 (2016), s. 22-25.
- SIEVERNICH Michael: Das theologische Prinzip von Papst Franziskus / Pater Jorge Mario Bergoglio SJ, „Theologisch-praktische Quartalschrift” 1 (2015), s. 20-29.
- SIEVERNICH Michael: Die Bibliothek des Papstes, „Herder Korrespondenz” 5 (2016), s. 30-33.
- SKIERKOWSKI Marek: Powołanie i warsztat teologa. Wprowadzenie do teologii, Tarnów: Biblos 2012.
- S.O.: Bischofssynode: Ergebnisse der Umfrage veröffentlicht, „Herder Korrespondenz” 3 (2014), s. 115-117.
- Sól ziemi. Chrześcijaństwo i Kościół katolicki na przełomie tysiącleci – z kard. Josephem Ratzingerem rozmawia Peter Seewald, tłum. G. Sowiński, Kraków: Znak 1997.
- STRIET Magnus: Wunderbar, man streitet sich, „Herder Korrespondenz” 2 (2017), s. 13-15.
- Teologia wobec nurtu ponowoczesności, red. Krzysztof Gózdź, Janusz Chyła, Sławomir Kunka, Pelplin: Wydawnictwo „Bernardinum” 2012.
- THEOBALD Christoph: Die Kirchenkonstitution *Lumen gentium*. Programmatiscche Vision – Kompromisstext – Ansatz für einen Paradigmenwechsel, w: Erinnerung auf die Zukunft. Das Zweite Vatikanische Konzil, red. Jan-Heiner Tück, Freiburg–Basel–Wien: Herder 2012, s. 201-220.
- TÜCK Jan-Heiner: Die Verbindlichkeit des Konzils. Die Hermeneutik der Reform als Interpretationsschlüssel, w: Erinnerung auf die Zukunft. Das Zweite Vatikanische Konzil, red. Jan-Heiner Tück, Freiburg–Basel–Wien: Herder 2012, s. 85-104.
- TÜCK Jan-Heiner: Erinnerung auf die Zukunft. 50 Jahre Zweites Vatikanisches Konzil, w: Erinnerung auf die Zukunft. Das Zweite Vatikanische Konzil, red. Jan-Heiner Tück, Freiburg–Basel–Wien: Herder 2012, s. 11-30.
- U.R.: Ergänzung, „Herder Korrespondenz” 9 (2014), s. 437n.
- WEIGEL George: Katolicyzm ewangeliczny. Gruntowna reforma Kościoła w XXI wieku, tłum. Grażyna Gomola, Aleksander Gomola, Kraków: Wydawnictwo „M” 2014.
- WOJTKUN Jarosław: Sytuacja osób rozwiedzionych, żyjących w związkach cywilnych, wobec sakramentów. Przegląd komentarzy na temat ósmego rozdziału *Amoris laetitia*, w: Kwestie dyskutowane w teologii dzisiaj, red. Marek Jagodziński, Radom: Wydawnictwo Diecezji Radomskiej AVE 2017, s. 31-52.
- WOLLBOLD Andreas: Ermutigung zur Seelsorge, „Herder Korrespondenz” 6 (2016), s. 13 n.

NETOGRAFIA

- https://en.wikipedia.org/wiki/Enrique_Dussel.
- <http://episkopat.pl/relacja-miedzy-darami-hierarchicznymi-a-charyzmatycznymi-list-kongregacji-nauki-wiary/> (dostęp 27.11.2016).
- <http://www.fronda.pl/a/ks-prof-leszek-misiarczyk-dla-frondapl-czy-kosciolowi-katolickiemu-w-polsce-rzeczywiscie-grozi-pentekostalizacja,55502.html> (dostęp 2.01.2017).

KONSEKWENCJE WSPÓŁCZESNYCH ZMIAN DLA TEOLOGII I KOŚCIOŁA

Streszczenie

Kulturze transmodernizmu towarzyszy szereg zmian dotyczących religii. Fiaskiem skończyła się teoria sekularyzacji, akcentuje się wielką rolę duchowości i religii. Przemiany prowokują niekiedy do stawiania tezy o protestantyzacji i pentekostalizacji chrześcijaństwa, prowadzącej do

fragmentaryzacji, dekompozycji i uzielonościowania. Towarzyszy temu tendencja do decentralizacji Kościoła katolickiego. Stawia to wyzwania hermeneutyce teologicznej w dziedzinie recepcji Vaticanum II i odczytywania znaków czasu, a także wymaga od Kościoła zajęcia odpowiedniej postawy duchowej i określenia wizji przyszłości.

Słowa kluczowe: transmodernizm; sekularyzacja; hermeneutyka; protestantyzacja; pentekostalizacja; decentralizacja.